

SZÜCS GYÖRGY

TALÁLKOZÁSOK TÓTH LÁSZLÓVAL

...pályatársaihoz,
Márton Árpádhoz,
Sükösd Ferenchez,
Balázs Imréhez
hasonlóan az elrendelt
vidéki életből való
kilépés esélyét korán
megnyilvánuló
rajzkészsége
tette lehetővé.

■ *Nézegetem a semmitmondó, fekete-fehér fényképet.* Vajon még Párizs előtt vagy utána voltunk Münchenben? Arra bizonyosan emlékszem, hogy Aradi József, a *Korunk* egykori szerkesztője hívta fel a figyelmemet arra, hogy feltétlenül menjek el Tóth László festőhöz, aki szintén Kolozsvárról származik. Az időpont és helyszín: 1986 augusztusában az U-Bahn Nordfriedhof megállójánál, ahová a találkát megbeszéltük. Ki tudja, miért, talán a zsúfolt Marienplatzon a gótikus Új Városháza kontrasztja, talán csak önmagában a geometrikus-vonalhálós épület tiszta látványa miatt kattintottam le az épülő irodaházat? Mindenesetre a fotó közvetve azt hitelesíti, hogy ott álltam, és vártam a számomra egyelőre ismeretlen művészre, aki hamarosan megérkezett. A lakásban hatalmas rajz, fekvő formátumban, furcsa, szétbomló figurák ülnek egy asztal körül, ma már tudom, hogy a *Tárgyalás* egyik változata lehetett. Azután T. Szűcs Ilona néhány csendélete. Tóth László képei akkor túl soknak, felesége hűvös, metafizikus munkái pedig túl kevésnek tűntek. Az ablakból zöldellő dombocskák látszottak, Tóth László megemlíti, hogy mesterségesen létrehozott táj, mert a második világháború után a városból a romokat ide hordták össze. Majd lelkesen meséli, hogy az Englischer Garten egy csoda, hányféle náció, mennyi szín, mozgás, szanaszét heverő, meztelen testek, egy művésznek igazi tobzódás – ne hagyjam ki! Másnap reggel egy gyors séta, zavart, inkább sanda pillantások jobbra-balra: fürdő férfiak, nők a kis csatorna vizében... Mit tudunk kihozni egy futó emlékből? Miért nem fényképeztem le a készülő művet? Azután egy „elsüllyedt” dokumen-

tum előbukkanása valamelyest kiegészíti az alig-émléket. A következő évben induló szamizdat füzet, a *Határ/idő/napló* egyik számában megírt utazás részlete: „Közös ismerősünk, C. Németországban lakik, ott látogattam meg. C. félig német, félig magyar névvel és tudattal gyorsítottan kapott állampolgárságot, de csalódása mégis nagy volt. Egy ismert és vállalt kultúrába került, de az emberek életüteme, az első pillantásra hitelesnek tűnő érdeklődésük, racionalizált érzelmi életük megszokhatatlan olyan valakinek, akinél Kolozsváron mindig nyitva állt az ajtó. Meg kell kapaszkodni, mondta, meg kell kapaszkodni! Háromszáz kilométerrel odébb, az osztrák határ közelében él T., a festőművész. Megmutatta képeit, az itteni környezet inkább segíti stílusának kialakításában. Csalódás? – mosolyodott el kérdésemre. Én festő létemre építkezésen kezdtem, ki tudja, mikor lesz állampolgárságunk, a feleségem talán soha nem fog nyugdíjat kapni – menekültek vagyunk, magyarok. Nem vártunk semmit, nem is csalódtunk. Két év alatt rendbe jöttünk, már képeket is vettek tőlem. Igaz, egyáltalán nem mehetünk haza, még Magyarországra sem, menekült-útlevelelünk kizárja ezt.”¹ Hányféle lehet az idegenség? A beszámoló akkor csak modellszerűségében, az erdélyi elvándorlás példájaként volt érdekes, ma már a Karlsruheba került Pallos Sch. Juttáról és a Münchenben megkapaszkodó Tóth Lászlóról fennmaradt, életlen gyorsfénykép.

■ *Vajon megragadható művészetének lényege?* Számára pályatársaihoz, Márton Árpádhoz, Sükösd Ferenchez, Balázs Imréhez hasonlóan az elrendelt vidéki életből való kilépés esélyét korán megnyilvánuló rajzkészsége tette lehetővé. Már gyermekkorában biztató szavakkal és nem kevés tehetséggel feltarisznyázva indulhatott a művészet felé, ahogy a felfedezésében nagy szerepet játszó művésztanár, Kovács Zoltán utólag igazolta: „A színisek mellett akkor hoztuk fel Szatmárról a képzőművészetre Tóth Lászlót, aki egymaga megérte az egész főiskolát.”² Miklóssy Gábor növendéként hamar magáénak tudhatta a festészet teljes eszköztárát, nem okozhatott neki problémát sem egy rögtönzött illusztráció, sem egy bonyolultabb kompozíció elkészítése. Korai munkája, az 1960-as évek legelején festett *A bábszínház udvara* még magán hordozza mestere színfelfogását, amellyel a szigorú struktúrában elővillanó kékek, vörösek, sárgák gondosan összehangolt egyensúlyát valósította meg. Az ötvenes éveket követően azonban az újabb nemzedék realizmusértelmezése – a magyarországi szürnaturalizmussal párhuzamosan – módosult, miközben látszólag tanárai stílusát fejlesztették tovább. Ha azonban összehasonlítjuk Kovács Zoltánnak a kolozsvári Művészeti Múzeumban található *Tavaszi* (1961) című festményét és Tóth László szintén a gyűjteményben őrzött *Ősz* (1977) című csendéletét, akkor érezhető az a finom elmozdulás, az a szemléleti változás, ahogy a megterített asztal tárgyai – hagyma, kenyér, ágdarab – különös televénnyé, önálló életet élő, már-már szürreális együttessé alakulnak át. Tóth Lászlónál már a hatvanas évek elején tetten érhető a kísérletező szándék, amelyet leginkább a beragasztott újságlapokkal, eredeti gépirattal „realizált” *Az Utunk szerkesztősége* (1962) dokumentál. A portrészzerűség megőrzése mellett stilizált megjelenítésében, térszervezésében, visszafogott temperaszzerű színezésében Nagy Albertet idézi, mégis legközelebbi rokona a szintén kollázstechnikával operáló Sükösd Ferencnek a marosvásárhelyi képtárban lévő műve, a *Románia liberă* elmélyült olvasóját ábrázoló *Kompozíciója* (1965). A beszivárgó nyugat-európai hatásokon túl mindhárom esetben távoli, de a szocreállal szembeszegett hagyományként felszökken Derkovits Gyula művészete is. Tóth Lászlónak mint a Kolozsvári Magyar Színház díszlettervezőjének lehetősége nyílt arra, hogy a két dimenzióban „megszerkesztett” tereit a valóságban is kipróbálhassa, ahol a ténylegesen megépített díszleteket a színészek természetes mozgása töltötte ki. Az 1965-től számítható díszlettervei között különösen emlékezetes az 1978/79-es évadban Csiki

László egyik drámájához feleségével közösen készített munkája.³ Tóth László, mint-hogy mindenekelőtt festő és grafikusművész volt, és csupán a sors véletlen kereke fordította a világot jelentő deszkák irányába, amellett, hogy a rendezők térrendszerei elvárásainak messzemenően képes volt eleget tenni – színpadképeit mindig önálló, művészi hatással felruházott »állóképnek« is tekintette. Ezért fordulhatott elő, hogy a függöny felgördülése után, néhány pillanat erejéig, a színészek nélküli díszlet is hangsúlyt kapott, hogy a néző magáévá tehesse Tóth Lászlónak a rivalda keretébe foglalt »látványképét«. [...] Például Csiki László »Öreg ház« című darabja – amely egyfajta művészi „káosz” közepette kel életre – már a címében is határtalan lehetőségeket biztosított számára, hogy ilyen indíttatású fantáziáját a rá jellemző racionalitással, ám mégis kellő mérsékletességgel kiélje” – emlékezett vissza a pályatárs és barát, Árkossy István.⁴

■ *Nem emlékszem az arcára.* Lapozgatom Szabó Tamás régi fotóit tartalmazó, 2009-ben megjelent *Portrék műteremben* című albumát és Banner Zoltán 2005-ös monográfiáját. Sem a jellegzetes, nagyméretű festményei, az épített test-architektúrák előtt ülő-álló, fekete hajú fiatalember, sem a monográfiához készült képen a visszafogott, ám derűs mosollyal könyöklő, hosszú hajú, ősz szakállas figura nem ismerős. Valamikor a két időpillanat között fakultak ki bennem a művész nekem szánt, egyedi vonásai. Talán szükségszerűen merültek feledésbe, hogy ne zavarjon a személyes elfoglaltság, s a jövőben – a mostani jelenben – csak a művészetével egybemosódott Tóth László-védjegy maradjon meg. Valahogy úgy, ahogy Krizbai Aleksz kezdte el festeni Magyarországra való elmenetele, azaz 1984 előtt, még Marosvásárhelyen a *Kortársaim*-sorozatot: semmi realiztikus hűség, csak vastos ecsetvonásokkal kialakított, fejekre emlékeztető alakzatok. A „valódi” kortársak emlékei hasonlóképpen állítják elénk a művész emberi alakját. Vissza-visszaterő motívum az elismert, virtuóz rajzoló és a nagyvárosi *charmeur* említése, amelyekből a leadási határidőket, lapzártákat, legyen az néhány vonalas illusztráció vagy megépítendő díszletterv, igencsak szabadon kezelő, bohém művész összképe bontakozik ki. Ady József, az 1991-ben fiatalon elhunyt grafikus így emlékezett vissza tanárára: „Kollázst és monumentális technikákat tanított nekünk, amit élvezettel csináltunk, mert ezekben rendkívüli módon elengedhettük magunkat. Ott a kánonokat föl lehetett rúgni, sőt biztatott rá, és a legészveszejtőbb dolgokat is meg lehetett csinálni. Amennyire lehetett, igyekezett fölszámolni a tanár-diák közötti alá- és fölérendeltséget, és baráti, közvetlen volt a viszony közöttünk. Ezért egy időben a legszuggesztívebb egyéniségnek véltük. Nyilván, nekünk az volt a legfontosabb, hogy a deviáns, a lázadó, a hámból kirúgó lehetőséget ki biztosítja a legjobban, vagy ki támogatja azt.”⁵ Régi és új képeivel találkozva – amelyre lehetőséget adott a Quadro Galéria 2014-es tárlata – feltűnő az a mozzanat, hogy az alkatából is következő szertelenség, a mindent megmutatni akaró szín- és vonaláradás mellett a kép egésze mennyire precízen kidolgozott, s egyetlen apró részlet sem véletlenül került a vászonra. A játékaikat, babáit szétszedő gyermek kíváncsisága, az emberi test titkait feltárni igyekvő kutató megszállottsága és a *cyborg*okat konstruáló feltaláló ironiája keveredik bennük. Az utolsó évtizedben Tóth Lászlót azonban mindinkább az emberi lényeg, pontosabban a romlékony testből lassanként elillanó lélek megragadása izgatta. „Éjjel-nappal dolgozom. Ha kívülről egy kicsit figyelhetem magam, különösen az utóbbi időben a legmélyebbről fakadó életérzés az, hogy érzem, nincs sok időm.”⁶ A *Kharon ladikján* sorozat szereplői már nem emlékeznek, nem kommunikálnak: csak az emlékek foglalatjai. Ahogy Németh Júlia próbálta szavakkal megragadni a kendőzetlen szembesülésre készítő élményt: „Öröm és bánat, sikerek és beteljesületlen vágyak, fásultság és a remény szikrája, belétörődés és a tenni akarás csírái, tudás és tompultság, értelem és semmibe vesző te-

kintet, a határozottság maradékai és a bizonytalanság elegye olvasható ki a ránk szegeződő vagy részben már egy más dimenzióba révedő szempárokból. A ráncokba költözött kemény évtizedek fájnak.”⁷⁷ A hatalmasra növelt fejek mögül már elkopott a konkrét létezés tere, a szemek már nem a lélek tükrei, hanem egy omladozó, romos ház vakablakai. A portrék pedig közelről mindössze festékcsomok, száguldó és megtorpanó vonalak, felhólyagzott felületek, hámló rétegek, elmaszatolt foltok. A művész már nem akar becsapni minket – nincs sok időnk.

■ JEGYZETEK

1. [Szücs György]: *Nyugati út-levél. Határ/idő/napló 1987. 4–5. sz.* In: *Határ/idő/napló. Erdélyi figyelő 1987–1989.* Szerk.: Nóvé Béla, Szücs György. Teleki László Alapítvány, Bp., 2001. 104. <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=892>
2. Murádin Jenő: *Kovács Zoltán.* Minerva, Kvár, 1998. 74.
3. Kántor Lajos – Kötő József: *Magyar színház Erdélyben 1919–1992.* Kriterion, Buk., 1994. 154–163. A díszlet repr.: Banner Zoltán: *Tóth László.* Mentor, Mvhely, 2005. 9. kép
4. Idézet Árkossy István 2015. március 6-án küldött visszaemlékező leveléből.
5. Chikán Bálint: *A halhatatlanság mulandósága. Beszélgetés Ady Józseffel.* In: Uő.: *Pókerparti Aphroditével. Válogatott művészeti írások.* Arcus, Vác, 2004. 102.
6. *Nincs időm rejtvényekben beszélni* [Tóth László]. In: Nagy Miklós Kund: *Műterem (3.). Beszélgetés huszonkét elszármazott erdélyi képzőművésszel.* Impress, Mvhely, 2003. 268.
7. Németh Júlia: *Tóth László portrészorozata a Korunk Galériában.* Szabadság 2003. május 24. 11. In: Uő.: *Kolozsvári Mű-hely-szín.* Litera-Veres, Székelyudvarhely, 2008. 156.

